



Beatrice de Graaf in Atriumlezing

'Geradicaliseerde jongere zoekt verlossing'

Het Atrium van het VNG-gebouw De Willemschhof is 'uitverkocht', de belangstelling voor de Atriumlezing van Beatrice de Graaf op 25 januari 2018 is groot. Waarom radicaliseren mensen? Wat kan de gemeente doen om radicalisering te voorkomen? Dat is het thema.

De bezoekers van de Atriumlezing krijgen de primeur van een nieuwe theorie die De Graaf aan het ontwikkelen is. Radicalisering is geworteld in de universele behoefte van mensen om te ontsijgen aan de dood. De Graaf werkt aan een boek over die theorie.

Ze begint met een inventarisatie. Hoeveel mensen in de zaal geven aan goede doelen? Hoeveel zijn er lid van een ideële organisatie? Veel handen gaan omhoog. Het bewijst dat mensen de behoefte hebben verder te kijken dan de grenzen van hun eigen bestaan. 'We voelen ons aangetrokken tot transcendent activiteiten, we zoeken en geven betekenis aan ons leven,' zegt De Graaf. Zij verklaart dit uit het feit dat de - zich van zijn sterfelijkheid bewuste - mens zijn leven lang wordt beperkt door de gedachte dat zijn leven tijdelijk is. Wegvluchten van de dood en onsterfelijk te willen voortleven is een

belangrijke drijfveer van mensen in het algemeen, en van terroristen in het bijzonder, stelt De Graaf.

'Het onderzoek naar radicalisering is haast niet meer bij te houden. De modellen, cirkels, spiralen en fuiken vliegen je om de oren. Het wordt allemaal steeds complexer, terwijl de straat vraagt om simpele verklaringen.'

De Graaf ergert zich aan de simplistische posities in het debat in de media. De ene stroming zegt dat terrorisme niets te maken heeft met de Islam, en dat terrorisme een uiting is van frustratie over bijvoorbeeld sociale ongelijkheid. De andere stroming zegt juist dat terrorisme in zijn geheel is te verklaren uit de Koran die inherent gewelddadig zou zijn. 'In beide stellingen zit een groot ongemak dat problemen veroorzaakt. De ene stelling leidt tot het op zeer onfatsoenlijke wijze veroordelen van moslims en de Islam als zodanig. De andere reduceert jihadisme tot een opvoedingsprobleem.' De Graaf stelt fijntjes dat beide posities onwetenschappelijk zijn, statistisch niet correct en methodologisch prima weerlegbaar. Zij kiest een derde positie: terrorisme heeft wel degelijk met religie te maken, maar dat moet je benaderen



Beatrice de Graaf is hoogleraar aan de Universiteit van Utrecht en vermaard terrorisme-deskundige.

vanuit de praxis van een religie, de ritus die in bepaalde kringen van een gelovige wordt verwacht. 'Niet de dogma's in het heilig boek voorspellen of iemand geneigd is tot terrorisme, maar de actuele praxis van de radicale verlossing.'

De Graaf geeft het voorbeeld van een recent opgepakte jongen uit Rotterdam die onder z'n bed een kalasnikov bewaarde. Hij zocht in het terrorisme verlossing voor zijn gewelddadige verleden. Een aanzienlijk percentage van de recentelijk veroordeelde terroristen heeft een crimineel verleden. Het motief van verlossing speelt een rol in de keuze voor terrorisme, waarschijnlijk evenals een toch al een kennelijk toch al aanwezige hang naar spanning en avontuur. Terrorisme kan een strategie zijn om het besef van sterfelijkheid en betekenisloosheid op te heffen. Een daad waardoor de terrorist uitstijgt boven zijn eigen bestaan en die betekenis krijgt door de groep of organisatie waartoe hij behoort. De terrorist offert zich op om te worden verlost – voor zichzelf, als boetedoening voor eigen misdrijven, of juist voor zijn of haar gemeenschap, om die te redden van onderdrukking.

De Graaf zet vervolgens uiteen dat verlossing en verlossingsrituelen in vrijwel alle religies voorkomen. En ook in seculiere levensbeschouwingen of ideologieën. Het onderscheid tussen zit in de radicaliteit van verlossing.

Dit leidt tot drie noties

- In elke vorm van terrorisme speelt het begrip verlossing een rol
- Verlossing is verbonden aan een verhaal van een

beweging die overtuigingskracht heeft op groepen jongeren

- Radicale verlossing wordt gezien als een daad waar het persoonlijke samenvloeit met een 'grotere' heilsgeschiedenis. Maar die daad 'werkt' pas, krijgt pas betekenis als persoonlijke nood wordt gekoppeld aan brede erkenning binnen een duidelijk omliggende achterban

'De mislukte crimineel, depressieve puber kan zijn eigen gevoelde looser-leventje met één slag inpluggen in een groots en meeslepend heilig verhaal, en wordt er nog voor betaald met eeuwige roem, het eeuwig leven, en aanbidding door zijn gemeenschap als martelaar voor het goede doel,' zegt De Graaf.

De verlossing frustreren

Wat kunnen we doen om verlossingsverhalen minder verleidelijk te maken? De Graaf stelt dat het belangrijk is dat de vermeende achterban van de terrorist de praktijk van geweld afwijst, zich er openlijk van distantieert en veroordeelt omdat dan het legitimerende element van de verlossingspraktijk wegvalt. Het veroordelen van terrorisme door koning Mohammed VI



Job Cohen zit de bijeenkomst voor. Hij bekleedt de Thorbecke leerstoel aan de Universiteit van Leiden en hij is voorzitter van het VNG Curatorium, een wetenschappelijk adviescollege van de VNG.

van Marokko is daar een voorbeeld van, of de beweging #notinmyname op Twitter. Culturele en politieke veranderingen kunnen de aantrekkingskracht van het radicale verlossingsidee ook ondermijnen, de van het Kalifaat eind 2017, zou dat effect kunnen hebben.

Wat gemeenten kunnen te doen

Als terroristen zichzelf zien als onderdeel van een gemeenschap, heeft de gemeenschap een

verantwoordelijkheid om zich te distantiëren van het terrorisme, stelt De Graaf. 'De gemeente mag ze daarop aanspreken, zoals Aboutaleb heeft gedaan in Rotterdam.' Dat is wrang en kan onrechtvaardig voelen, zeker als de rest van het land een gehele religie of stroming voor enkele extremisten verantwoordelijk maakt. Dat is ook niet wat De Graaf wil of bedoelt, maar vanuit het perspectief van antiradicaliseringsbeleid gedacht werkt het wel degelijk om aan radicale verlossingsverhalen en -daden de legitimiteit te ontzeggen. Overigens gebeurt dit ook al lang op grote schaal. Ook daar zou wel eens meer aandacht voor mogen zijn.

In gesprek gaan met religieuze contactpersonen is niet in tegenspraak met het idee van de neutrale overheid. Als religieuze organisaties de grenzen van de rechtsorde opzoeken of de staatsveiligheid ondermijnen moet er actie worden ondernomen. Het is wel van belang om duidelijk te zijn over de agenda en de doelen. 'Antiradicaliseringsbeleid is rechtsstatelijk beleid, geen sociaal beleid en ook geen godsdienststuring. Dan wordt het te onduidelijk waar de overheid mee bezig is, en hoe contactpersonen worden gebruikt.' De Graaf waarschuwt ook dat anti-radicaliseringsbeleid niet kan worden overgelaten aan sleutelfiguren, het blijft een taak van de overheid. Zodra een religie de praktijk van de radicale verlossing begint te promoten, of niet afwijst, moet de gemeente ingrijpen. Tot slot breekt De Graaf er een lans voor om te blijven investeren in kennis, beleid en contacten. 'In 2010 is heel veel kennis die in de jaren daarvoor was opgebouwd wegbezuinigd, waardoor u rond 2014 alles weer vanaf de grond moest opbouwen. Radicale verlossing is een blijvende verleiding, houd uw kennis op peil.'

Een handelingsperspectief voor gemeenten

Burgemeester Bert Bouwmeester van Coevorden gaat in op het handelingsperspectief voor gemeenten. Het Congres heeft daarvoor richtlijnen ontwikkeld.

'Gemeenten zijn aan zet,' zegt Bouwmeester. Hij vertelt dat de grote aanslagen in Parijs, Brussel en Turkije ook grote impact hadden in zijn eigen gemeente, en niet alleen bij de lokale moskee en in het AZC daar. In 2015 deden gemeenten en regio's in Europa een beroep op het Congres om concrete handreikingen te ontwikkelen hoe radicalisering vanuit de eigen samenleving kan worden tegengewerkt. De scheiding tussen kerk en staat hoeft ons niet in de weg te staan om interreligieuze en interculturele dialoog te bevorderen en daarmee de sociale cohesie.

Het materiaal bevat twaalf richtlijnen voor hoe de lokale religieuze situatie in kaart kan worden gebracht en begrepen. Hoe gemeenten kunnen bijdragen aan begrip tussen deelnemers aan een mogelijke dialoog, en hoe samenwerkingsverbanden kunnen worden opgezet en daarvoor ook evaluatieafspraken kunnen worden gemaakt.



Bert Bouwmeester is burgemeester van Coevorden. Hij is ook rapporteur van het Congres van Lokale en Regionale Overheden van de Raad voor Europa.

Daarnaast is er een online gereedschapskist met achtergrondartikelen van cultureel en juridisch deskundigen, en praktijkervaringen uit gemeenten uit de 47 landen van de Raad van Europa. Deze ervaringen, van puur preventieve initiatieven tot het omgaan met terugkerende IS-strijders, kunnen continue worden aangevuld.

Ongemakkelijk

Tot slot is er ruimte voor vragen uit de zaal.

'Begrijpt u dat mensen uit de moslimgemeenschap het wel eens zat worden om zich steeds te moeten distantiëren van terrorisme?', vraagt iemand aan Beatrice de Graaf. Ze antwoordt dat ze dat heel goed begrijpt. 'Ik ben zelf Christen, een deel van mijn familie is geëmigreerd naar Amerika en is daar in naam van het geloof aanhanger van de rechterflank van de Republikeinen. Ik vind het zeer ongemakkelijk dat ze er uit naam van mijn geloof extreemrechtse standpunten op na houden. Tegelijk vind ik het heel belangrijk dat rolmodellen uit de gemeenschap afstand nemen van radicale standpunten. Ze moeten dat steeds blijven doen. Daarom vind ik het zo interessant wat Aboutaleb doet in Rotterdam. Hij zet zichzelf neer als

religieus en neemt nadrukkelijk afstand van radicale ideeën. Hij blijft herhalen, en dat is nodig.'

Download [de Richtlijnen voor lokale en regionale overheden voor preventie van radicalisering en de wortels van haatuitingen op lokaal niveau](#) (pdf, okt 2015)

Download de Toolkit <https://mycloud.coe.int/index.php/s/zyhQ2xPipOonMv5/download> (tijdelijke link naar toolkit)